

UOT 336.71

Təranə Vidadi qızı İSMAYILOVA
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin dissertantı
terane-memmedova-92@mail.ru

MALİYYƏ POTENSIALININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN MALİYYƏ SABİTLİYİNİN TƏMİN OLUNMASINDA ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - Tədqiqatın məqsədi istər müəssisə, istərsə də ölkə daxilində maliyyə potensialının düzgün dəyərləndirilməsi, maliyyə potensialından səmərəli istifadə edilməsi və həmçinin maliyyə sabitliyinin təmin olunmasında maliyyə potensialının məqsədyönlü qiymətləndirilməsinin tətbiqidir.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat işinin yazılması zamanı mövzunun daha dərinə və səmərəli şəkildə tədqiq olunması, araşdırılması üçün ümumi yanaşma, təhlil, müqayisə və statistik araşdırma və qrafik metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Tədqiqatda verilmiş istər nəzəri, istərsə də tətbiqi məlumatlar, qrafik, cədvəl və illər üzrə müqayisəli təhlillər maliyyə potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və səmərəli istifadə edilməsi nəticəsində iqtisadi sabitliyin əldə olunması üçün əsas vəsait hesab edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri - Maliyyə sabitliyini təmin etmək məqsədilə maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi və iqtisadi subyektlərin fəaliyyətlərinin kompleks təhlili problemlərin vaxtında aşkar edilməsində, onların aradan qaldırılmasında və müxtəlif şəraitdə fəaliyyətlərin planlaşdırılmasında son dərəcə əhəmiyyətli və hansı göstəricilərdən istifadə edilməsi, nəticəsi qeyd edilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - Tədqiqat mövzusunun təhlil edilməsi, həmçinin ətraflı araşdırılması nəticəsində maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi ilə yanaşı verilmiş son illərin zəngin statistik məlumatları qeyd edilmişdir.

Açar sözlər: *maliyyə potensialı, maliyyə sabitliyi, qiymətləndirmə, investisiya, səmərə.*

Giriş

Bazar münasibətlərinin formalaşması ilə əlaqədar maliyyə potensialı, müxtəlif sferaların milli iqtisadiyyatdakı rolunu müəyyənləşdirməklə subyektlərin rəqabətə davamlılığının əsas amilinə çevrilmişdir. Bu baxımdan mövcud şəraitdə maliyyə potensialı, maliyyə sabitliyinin təmin olunmasının və effektiv inkişafın təməl amillərindən biri kimi çıxış edir. Maliyyə sabitliyinin formalaşmasının təməli isə iqtisadi fəaliyyətin ən vacib xüsusiyyəti olan maliyyə vəziyyəti ilə xarakterizə olunur. Maliyyə vəziyyəti rəqabətqabiliyyətilik, gəlirlərin səviyyəsi, maliyyə sabitliyi, investisiya imkanları, eləcə də iqtisadi inkişafın cari və gələcək dinamikası barədə ümumi nəticəyə gəlməyə əsas verir. Belə meyllər əsasən maliyyə xidmətlərinin rəqəmsallaşması, əhəlinin davranış modellərinin dəyişməsi, yeni bilik və bacarıqlara tələblərin artması və maliyyə institutlarının əməliyyat modellərinin dəyişməsi istiqamətində müşahidə olunur [1]. Göstərilənlər öz növbəsində maliyyə potensialının mövcud vəziyyətini və inkişaf perspektivlərini qiymətləndirməyi tələb edir.

Əksər hallarda maliyyə potensialı dayanıqlı inkişafı təmin etmək üçün səmərəli şəkildə formalaşdırılmış və daha səmərəli istifadəni hədəfləyən maliyyə mənbələrinin cəmi kimi başa düşülür. Ona görə də maliyyə potensialının təhlili və qiymətləndirilməsi metodlarının tətbiqi problemləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bununla birlikdə, hazırda maliyyə potensialının təhlili və qiymətləndirilməsi üçün fərqli metodologiya yanaşmalar mövcuddur. İqtisadi baxımdan konkret subyektin iqtisadi fəaliyyətinin maliyyə potensialı, məhsul və xidmətlərin istehsalı və satışı üçün sabit maliyyə təsiri yaradan mənbələrin və imkanların mövcudluğu ilə xarakterizə olunur. Bu isə maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi baxımından maliyyə ehtiyatlarının istifadəsində və daha faydalı

iqtisadi effekt əldə edilməsində subyektlərin daha səmərəli maliyyə siyasəti həyata keçirmə qabiliyyəti kimi başa düşülür. Ən ümumi formada maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi vəzifəsi, təsərrüfatçılıq qabiliyyətlərinin müəyyən bir rəqabət strategiyasına uyğunluğunu müəyyənləşdirmək vəzifəsi olaraq formalaşdırılmışdır. Ona görə hər hansı bir subyektin səmərəli fəaliyyətinin əsası, kifayət qədər maliyyə ehtiyatlarına sahib olmaqdır və bu da öz növbəsində müəssisənin səmərəli fəaliyyətinə və inkişafına olan ehtiyaclarını ödəmək imkanı yaradır.

Maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinin əsas şərtləri və göstəriciləri

Araşdırmalar göstərir ki, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsində rəqəmsal və ya kəmiyyət hüdudlarını müəyyənləşdirmək əsas vəzifələrdəndir. Bununla yanaşı iqtisadiyyatın müxtəlif sferalarında fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün iqtisadi inkişafa xidmət edən maliyyələşdirmənin konkret şərtləri mövcuddur. İstisnasız olaraq bütün müəssisələrə tətbiq oluna bilən bir prosesi və kapitalın strukturunun optimallaşdırılması mərhələlərini inkişaf etdirmək mümkündür.

Beləliklə, təcrübədə maliyyə potensialını qiymətləndirmək üçün aşağıdakı göstəricilər qrupundan istifadəyə üstünlük verilir: likvidlik, ödəmə qabiliyyəti, maliyyə sabitliyi, gəlirlilik və işgüzar fəaliyyət. İqtisadi ədəbiyyatda maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün maliyyə göstəricilərinin dəyərini birləşdirən reyting metodları da mövcuddur. Lakin bir qayda olaraq, bütün reyting metodları bir hesabat dövrünün nəticələrinə əsasən hesablanmış göstəricilərə əsaslanır və müəyyən bir dövr üçün maliyyə göstəricilərinin dinamikasını nəzərə ala bilmir. Ona görə belə göstəricilərdən istifadə, yaxın perspektiv üçün maliyyə strategiyası hazırlayarkən iqtisadi subyektlərin maliyyə vəziyyətinin real mənzərəsini tam ifadə edə bilmir. Maliyyə göstəriciləri iqtisadi fəaliyyətin son nəticələrinə təsir dərəcəsinin səviyyəsi ilə xarakterizə olunur.

Maliyyə sabitliyi və gəlirlilik göstəricilərinin səviyyəsində tədricən azalma ümumi və xalis mənfəət əldə edən sahələrin fonunda baş verə bilər və yalnız daha dərinlən təhlil, subyektin böhrandan əvvəl və ya böhran vəziyyətinə meylini göstərə bilər. Bu baxımdan maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi zamanı ən vacib vəzifələrdən biri maliyyə sabitliyi, ödəmə qabiliyyəti, likvidlik, gəlirlilik və işgüzarlıq kimi göstəricilərin dəyərindəki dəyişikliklərin daimi monitorinqi və bu göstəricilərə həm mənfə, həm də müsbət təsir göstərən amillərin müəyyənləşdirilməsi olmalıdır.

Ümumi mənada maliyyə potensialı, subyektlərin normal fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri olan maliyyə mənbələri ilə təmin edilməsi, habelə onların yerləşdirilməsinin məqsədəuyğunluğu və istifadəsinin səmərəliliyi kimi başa düşülür. Bəzi hallarda maliyyə potensialı istehsal və iqtisadi fəaliyyətdə istifadə olunan maliyyə ehtiyatlarının cəmi və gələcəkdə onları müxtəlif fəaliyyətlərə cəlb etmək imkanı ilə müəyyənləşdirilir [2, 18].

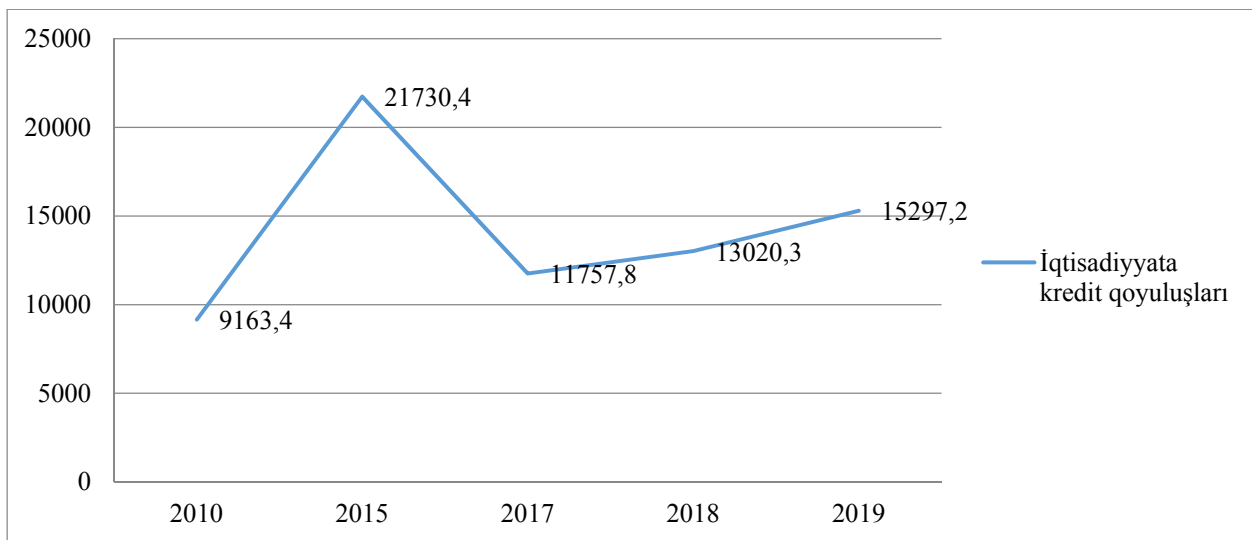
Bu baxımdan respublikada iqtisadiyyatın müxtəlif sferalarında fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatların mənfəətinin dinamikasına nəzər saldıqda məlum olur ki, 2010-2020-ci illərdə cəmi mənfəətin məbləğində 2015-ci il istisna olmaqla davamlı artım baş vermişdir. Göstəricini 2010-cu ilə müqayisə etdikdə 2015-ci ildə 12,5% azalma baş verdiyi məlum olur. 2020-ci ildə 2010-cu ilə nisbətən 95,4% artım müşahidə edilir. Sənayedə, tikintidə və sair sahələrdə bütün illərdə mənfəətin artımı qeydə alınmışdır. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin mənfəəti 2010-cu ilə nisbətən 2015-ci ildə 29% azalsa da digər illər üzrə müvafiq olaraq 66,4%, 2,7 dəfə və 4,8 dəfə artmışdır [cədvəl].

Kredit resurslarından istifadə iqtisadi subyektlərin maliyyə potensialında əsas rol oynayan mənbələrdən hesab edilir. Kredit münasibətlərinin yaranması və inkişafı məhz maliyyə resurslarına tələbatla bağlıdır. Müasir maliyyə siyasətində kredit prosesi müəyyən ardıcılıqla həyata keçirilməklə kredit əməliyyatlarının təşkilinin spesifikliyini müəyyənləşdirən bir forma kimi özünü göstərir. Kreditləşmə prosesi özündə kreditlərin proqnozlaşdırılmasının həyata keçirilməsi və təhlilini birləşdirir və aşağıdakıları ehyiva edir: kreditin proqnozlaşdırılması; kreditin həyata keçirilməsi; kreditin təhlili. Qeyd edilənləri nəzərə alaraq iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının dinamikasının təhlili göstərir ki, son 2 ildə bu istiqamətdə dinamik artım baş vermişdir. Belə ki, 2018-2019-cu illərdə müvafiq olaraq özündən əvvəlki ilə müqayisədə 10,7% və 17,5% artım qeydə alınmışdır. Kredit qoyuluşlarında daha kəskin artma 2015-ci ildə qeydə alınmışdır – 2014-cü ilə nisbətən 2,4 dəfə. Azalma yalnız 2015-ci illə müqayisədə 2017-ci ilə təsadüf edir – 46% [qrafik 1].

Cədvəl

Müəssisə və təşkilatların mənfəəti (cari qiymətlərlə, mln.manat) [6].

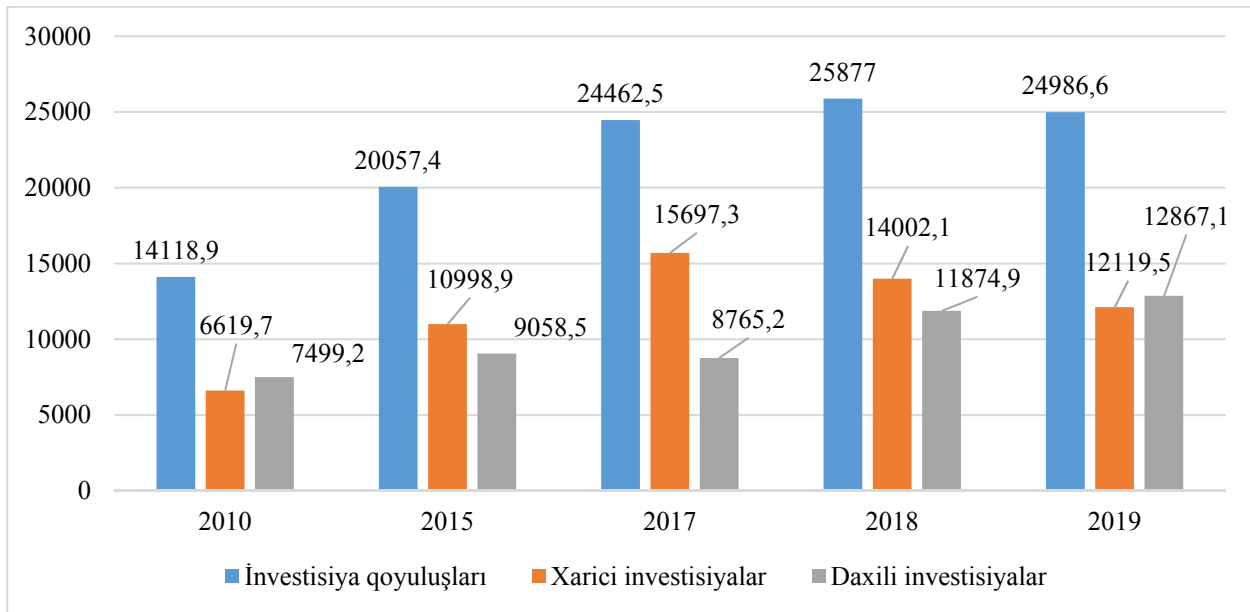
Göstəricilər	2010	2015	2018	2019	2020
Cəmi	19112,1	16713,8	27373,2	36329,1	37351,1
Ondan:					
sənaye	7655,2	14508,9	22494,4	30608,1	29465,6
kənd təsərrüfatı	32,4	23	53,9	88,1	155,9
nəqliyyat	191,1	186,8	530,2	26,4	578,3
rabitə	308,8	364,3	416,1	569	542,2
Tikinti	229,3	786,7	1034,3	1203	1692,4
ticarət	248,5	202,9	919,4	1500,9	2507,8
Sair	446,8	641,2	1924,9	1933,6	2408,9

Qrafik 1. İqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının dinamikası, mln. manat [6].

Məlumdur ki, investisiya qoyuluşları subyektlərin maliyyə potensialının inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır. İntestisiya qoyuluşlarının daxili və xarici mənbələr hesabına həyata keçirildiyini nəzərə alsaq hər iki istiqamətin maliyyə potensialında ciddi rol oynadığını qeyd edə bilərik. Təhlil göstərir ki, iqtisadiyyata yönəldilən investisiya qoyuluşları 2010-2018-ci illərdə artmışdır. Təkcə 2018-ci ildə 2010-cu illə müqayisədə artım 83,3% səviyyəsində baş vermişdir. Yalnız 2019-cu ildə 2018-ci ilə nisbətən 3,4% azalma baş vermişdir. Xarici investisiya qoyuluşlarında 2010-2017-ci illərdə artma, 2018-2019-cu illərdə azalma qeydə alınmışdır. Daxili investisiyalarda isə yalnız 2017-ci ildə azalma müşayiət olunur [qrafik 2].

İqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinə investisiya qoyuluşları maliyyə potensialının yaxşılaşdırılmasında iştirak etməklə investisiya fəallığının yüksəldilməsinə də ciddi təsir edir. Bu onunla izah edilir ki, iqtisadi artımın və investisiya cəlbədiciliyinin stimullaşdırılması yeni maliyyə resurslarının və mənbələrinin müəyyənəldirilməsinə istiqamətlənən, eləcə də maliyyə imkanlarının yaxşılaşdırılmasını ehtiva edən tədbirlər sistemini əhatə edir. Bu da öz növbəsində azad bazar idarəetmə sistemi şərtləri daxilində investisiyaların idarə edilməsi mexanizmini ortaya qoymuşdur. Deməli, investisiya fəaliyyətinin təşviqi baxımından nəzərdə tutulan tədbirlərin daha üstün cəhətlərini müəyyənəldirmək vacibdir. Təbii ki, bu zaman investisiya resurslarının ən əlverişli nisbətdə bölüşdürülməsinin təmin edilməsinə də xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Qrafik 2. İqtisadiyata yönəldilən investisiyaların dinamikası, mln.man-la [6].

Göründüyü kimi, investisiya cəlbəediciliyinin stimullaşdırılması tədbirləri olmadan iqtisadi subyektlərin maliyyə resursları ilə tam şəkildə təminatını mümkün hesab etmək olmaz. Həm də investisiya proseslərində dövlətin və bazar vasitələrinin rolunun qiymətləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsi vacibdir. Bununla yanaşı, araşdırmalara əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, investisiya prosesində dövlətin iştirakı müəyyən hədd daxilində olmalıdır. Bu, həm iqtisadi vəziyyətdən (iqtisadi inkişaf səviyyəsi, investisiya fəallığı), həm də yerli xüsusiyyətlərdən asılıdır. Bunlardan hər hansı birinə üstünlük verilməsi düzgün olmadığına görə onların arasında ən əlverişli nisbətənin yaradılması xüsusi önəm kəsb edir. Bütün bunları ümumiləşdirərək demək olar ki, investisiya proseslərinin tənzimlənməsində, o cümlədən investisiya cəlbəediciliyinin və investisiya fəallığının təmin olunmasında dövlətin iştirakının miqyası investisiya mənbələrindən istifadə səviyyəsinin yüksəlməsinə müsbət təsir edir. Bu isə investisiya siyasətinin iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin maliyyə potensialının yaxşılaşdırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərir.

Göstərilənlərə əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, maliyyə potensialının artması meyarı konkret iqtisadi subyektlərin dəyəri və iqtisadi fəaliyyət imkanlarının yaxşılaşdırılması vəziyyəti ilə xarakterizə edilir. Araşdırmalar göstərir ki, konkret bir müəssisənin maliyyə fəaliyyəti onun ümumi nəticələrinə müsbət təsir göstərən, iş proseslərinin maliyyələşdirilməsinə yönəlmiş bir sıra strategiyalarla bağlıdır. Bu baxımdan maliyyə strategiyası spesifikliyi ilə fərqlənir və onun hazırlanması aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirilməsini tələb edir: pul gəlirlərinin müəyyənləşdirilməsi; daxili resursların səfərbər edilməsi; istehsal xərclərində maksimum azalma; mənfəətin düzgün bölüşdürülməsi və istifadəsi; dövrüyyə vəsaitinə ehtiyacın müəyyənləşdirilməsi; maliyyə resurslarından rəşional istifadə və s.

Araşdırmalar göstərir ki, maliyyə strategiyasının iqtisadi subyektlərin maliyyə fəaliyyəti mexanizmində həyata keçirilməsi bazar iqtisadiyyatına adekvat olan müəyyən prinsiplərə əsaslanmalıdır. Bu istiqamətdə maliyyə fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə yanaşmaların təhlili aşağıdakı əsas prinsipləri müəyyənləşdirməyə imkan verir: planlaşdırma; şərtlərin maliyyə nisbəti; maliyyə göstəricilərinin qarşılıqlı asılılığı; manevretmə; maliyyə xərclərinin minimuma endirilməsi; rəşionallıq; maliyyə sabitliyi. Təbii ki, bu prinsiplərin yerinə yetirilməsi müəyyən bir subyekt üçün maliyyə strategiyası və maliyyə idarəetmə sisteminin təşkili zamanı həyata keçirilməlidir. Bu zaman fəaliyyət sahələri, o cümlədən maddi istehsal, qeyri-istehsal sahəsi, iqtisadi fəaliyyət istiqaməti - sənaye, nəqliyyat, tikinti, kənd təsərrüfatı, ticarət və s., fəaliyyət növləri - ixrac, idxal və s.,

sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkilati və hüquqi formaları nəzərə alınmalıdır. Maliyyə strategiyasında həmçinin inflyasiya artımları və digər gözlənilməz hallarla bağlı risklər nəzərə alınmaqla hazırlanır. Maliyyə strategiyasının həyata keçirilməsinə nəzarət gəlirlərin yoxlanılmasını, iqtisadi və rəşional istifadəsini təmin edir, çünki düzgün qurulmuş maliyyə nəzarəti daxili ehtiyatları müəyyənləşdirməyə, rentabelliği artırmağa kömək edir. Maliyyə strategiyasının vacib bir hissəsi xarici təcrübədən uğurla istifadə olunan daxili standartların hazırlanmasıdır. İqtisadi vəziyyət dəyişdiyi şəraitdə maliyyə strategiyasının hədəfləri real iqtisadi və maliyyə imkanları ilə uzlaşdıqda fəaliyyətin uğurunu təmin edir. Beləliklə, maliyyə strategiyasının rolu, ümumi fəaliyyətin iqtisadi təhlükəsizliyi ilə bilavasitə əlaqəlidir. İqtisadi təhlükəsizliyin vəziyyətinin vaxtında qiymətləndirilməsi subyektlərin gələcəyini müəyyənləşdirən məqsəd və vəzifələrə çatmaq üçün təsirli iqtisadi strategiya hesab edilir. Bir iqtisadi subyekt tərəfindən maliyyə strategiyasının qəbulu onun maliyyə idarəetməsinin əsas funksiyasıdır və ümumi inkişaf strategiyasının əsas hissəsidir.

Bundan əlavə nəticələrin təhlili, iqtisadi təhlükəsizlik sistemi çərçivəsində maliyyə strategiyasının formalaşması baxımından idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi üçün də əsasdır. Maliyyə strategiyasının hazırlanması problemi daxili və xarici amillərdə yüksək dəyişiklik dərəcəsi şəraitində fəaliyyət göstərən strukturlar üçün xüsusi aktuallıq kəsb edir. Beləliklə, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi ilə bağlı əsasən iki yanaşmanı fərqləndirmək olar:

- maliyyə vəziyyətini xarakterizə edən göstəricilərin hesablanması və qiymətləndirilməsi;
- müəssisənin ümumi dəyərinin qiymətləndirilməsi.

Araşdırmaya əsaslanaraq demək olar ki, iqtisadi sistemin maliyyə potensialının səviyyəsi yalnız statik bir dəyər deyil, xarici və daxili maliyyə mühitinin çoxsaylı amillərindən asılıdır. Ona görə də maliyyə potensialını qiymətləndirərkən iqtisadi sistemin xarici və daxili maliyyə mühitinin amillərinin vəziyyəti və inkişafını da nəzərə almaq, əlavə olaraq yalnız mövcud maliyyə vəziyyətini deyil, həm də maliyyə mühiti amillərindəki dəyişiklikləri və riskləri təhlil etmək vacibdir [5, s.239]. Bu, proqnoz qiymətləndirməsini həyata keçirmək baxımından da xüsusi önəm kəsb edir.

Maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinin struktur komponentləri

Maliyyə vəziyyətinin və maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinin zəruriliyi, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinə dair yanaşmalarda maliyyə potensialının struktur komponentlərinin araşdırılmasını tələb edir. Maliyyə potensialının struktur komponentlərini qiymətləndirmək üçün göstəriciləri seçərkən aşağıdakıları nəzərə almaq vacibdir:

- maliyyə potensialı həm cari zamanda, həm də gələcəkdə iqtisadi sistemin maliyyə potensialını xarakterizə edən kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri sisteminin ümumiləşdirilmiş cəhətlərini təmsil edir. Müvafiq olaraq, bu göstəricilər sistemli, inteqrasiya olunmuş və strateji yanaşmadan istifadə olunmaqla hazırlanmalıdır;

- qiymətləndirmədə əsas çətinlik kifayət qədər məlumat bazasının olmamasıdır, ona görə göstəricilərin sayının məhdud olmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir, qiymətləndirmə minimum subyektiv məlumatları ehtiva etməlidir, maliyyə potensialının müqayisəli qiymətləndirilməsi üçün maliyyə fəaliyyətinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Təcrübədə iqtisadi sistemlərin daxili və xarici mühit amillərini təhlil etmək üçün aşağıdakı metodlardan istifadə üstünlük təşkil edir: SWOT təhlili; portfel təhlili və s.

Maliyyə potensialının struktur komponentlərinin qiymətləndirilməsində gəlir, baza və müqayisəli yanaşmalara da rast gəlinir. Yanaşmaların hər biri öz növbəsində özünə xas olan metodlardan istifadə etməyi nəzərdə tutur: gəlir yanaşması çərçivəsində əldə olunacaq gəlirlərin kapitalaşdırılması metodlarından daha çox istifadə olunur; baza yanaşması daxilində xalis aktivlər və qalıq dəyəri metodlarına əsaslanır; müqayisəli yanaşmada kapital bazarının fəaliyyəti ilə bağlı metodlar, əməliyyatlar, əmsallar əsas yer tutur.

Qiymətləndirmədə maliyyə potensialının idarəetmə keyfiyyəti spesifik yanaşma tələb edir. İdarəetmə fəaliyyətinin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün təklif olunan göstəricilərə aiddir: xalis gəlir və səhmlər üzrə əldə edilən gəlir; subyektlərin bazar dəyəri; investisiya gəliri; maliyyə axını.

Maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi iqtisadi subyektlərin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması

üçün əsas istiqamətləri seçməyə, bu istiqamətdə istifadə olunan investisiyalarla bağlı zərərləri və maliyyə risklərini minimuma endirməyə yönəlmiş zəruri davranış strategiyasını inkişaf etdirməyə imkan verir [4, s.83]. Bu çərçivədə maliyyə potensialının əsas elementləri müəyyənləşdirilir, iqtisadi sistemin maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi modeli əsaslandırılır və inteqrasiya olunmuş iqtisadi sistemlərin maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinin xüsusiyyətləri açıqlanır.

Maliyyə potensialını qiymətləndirmək üçün qruplara bölünən bir sıra maliyyə göstəricilərindən istifadə olunur:

- maliyyə sabitliyinin göstəriciləri;
- iqtisadi fəaliyyətlə bağlı göstəriciləri;
- ödəmə qabiliyyəti (likvidlik) göstəriciləri.

Maliyyə sabitliyi maliyyə axınlarının tarazlığını, iqtisadi fəaliyyətləri müəyyən bir müddətə dəstəkləyən nağd pul mənbələrin mövcudluğunu, həmçinin mövcud kreditlərə və istehsal məhsullarına xidməti əks etdirir. Maliyyə resurslarının strukturu maliyyə sabitliyinin formalaşmasında mühüm rol oynayır [3, s.31]. Maliyyə sabitliyinin qiymətləndirilməsi yalnız maliyyə resurslarının strukturuna deyil, eyni zamanda onların istifadə istiqamətlərinə əsaslanır.

İqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinin digər bir istiqaməti aktivlərə maliyyə qoyuluşlarının həcmi və dövriyyəsinin dərəcəsini xarakterizə edən dövriyyə göstəricilərinin təhlilidir. Eyni zamanda maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinə ödəmə qabiliyyətinin göstəricilərinin təhlili də daxildir. Ödəmə qabiliyyəti cari aktivlərin uzunmüddətli resurslarla təmin olunma dərəcəsindən asılıdır. Ödəmə qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi subyektin cari aktivlərinin likvidliyinin, yəni nağd pula çevrilmə qabiliyyətinin təhlili əsasında həyata keçirilir.

Beləliklə, maliyyə potensialının səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı yanaşmalar 2 mərhələdən ibarət olur:

- maliyyə potensialının real səviyyəsinin və xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- likvidlik, ödəmə qabiliyyəti və maliyyə sabitliyinin operativ təhlili yolu ilə maliyyə potensialının maliyyə göstəriciləri əsasında qiymətləndirilməsi.

Maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi ən etibarlı məlumatlar əldə etməyə imkan verir, çünki kifayət sayda qiymətləndirmə göstəricisi kompleks araşdırmaları həyata keçirməyi mümkün edir. Qiymətləndirmələr özündə hazırlıq və hesablama fəaliyyətlərini birləşdirir.

Hazırlıq mərhələsində, qiymətləndirmə aparılacaq maliyyə göstəriciləri maliyyə potensialının istənilən səviyyəsinə yönəldilmək üçün reyting qiymətləndirməsinə hazırlanır. Reyting qiymətləndirilməsinə hazırlıq mərhələsi başa çatdıqdan sonra hesablama mərhələsi həyata keçirilir. Hər şeydən əvvəl, təhlil olunan obyekt üçün seçilmiş maliyyə göstəricilərinin dəyərlərini hesablamaq lazım gəlir.

Hesablamaların növbəti mərhələsi, əldə edilmiş məlumatların təqdim olunmasıdır. Hesablamaların son mərhələsi maliyyə potensialı səviyyəsinin yekun reyting qiymətləndirilməsidir. Reyting qiymətləndirməsi zamanı əldə edilən dəyər, iqtisadi subyektin istehsalın intensiv inkişafı üçün səmərəli istifadə olunan əsas və dövriyyə vəsaitləri ilə kifayət qədər təmin edildiyini bildirir.

Qeyd etmək lazımdır ki, subyektlərin fəaliyyəti gəlirlə xarakterizə olunsa belə, əhəmiyyətli dərəcədə xarici və daxili mühit amillərinin təsirinə məruz qala bilər. Ona görə maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi metodlarının inkişafı daha çox aşağıdakı istiqamətləri ehtiva edir:

- pul axınlarının hərəkətini və səmərəliliyini təhlil edən göstəricilərin hazırlanması və tətbiqi;
- maliyyə potensialının idarəetmə istiqamətlərinə uyğun səviyyələr üzrə strukturlaşdırılması üçün əməliyyat, taktiki və strateji metodologiyaların tətbiqi.

Nəticə

Ümumiləşdirmələr göstərir ki, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi ilə bağlı əldə olunan nəticələrin qarşılıqlı müqayisəsi və təhlili iqtisadiyyatın bütün sferaları üçün əhəmiyyətlidir və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsinə həlledici təsir göstərir. Xüsusilə qlobal iqtisadiyyatın təsirlərinin maliyyə vəziyyəti baxımından qeyri-sabit şəraitə səbəb olması, iqtisadi subyektlərin maliyyə

yə itkilərinə qarşı yüksək həssaslığı maliyyə sferasında ciddi problemlər yaratdığından maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Əslində maliyyə potensialını qiymətləndirmədən iqtisadi subyektlərin uğurlu fəaliyyətindən, həmçinin maliyyə resurslarının düzgün idarə olunmasından danışmaq mümkün deyil. Ona görə maliyyə resurslarından daha səmərəli istifadə etmək üçün rəqabət mühitinin yaradılması, maliyyə problemlərinin vaxtında müəyyən edilməsi və aradan qaldırılması, subyektin bazar dəyərinin maksimum səviyyəyə çatdırılması, iqtisadi potensialın məqbul artım tempinin təmin edilməsi, istehsal və satış həcminin artırılması, xərclərin minimuma endirilməsi ilə mənfəətin artırılması və s. ən vacib məsələlərdəndir.

Beləliklə, maliyyə sabitliyini təmin etmək məqsədilə maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi və iqtisadi subyektlərin fəaliyyətlərinin kompleks təhlili problemlərin vaxtında aşkar edilməsində, onların aradan qaldırılmasında və müxtəlif şəraitdə fəaliyyətlərin planlaşdırılmasında son dərəcə əhəmiyyətlidir. Göstərilənlər təsdiq edir ki, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi iqtisadi subyektlərin güclü və zəif tərəflərini müəyyən etməyə, gələcək inkişaf üçün hərtərəfli strategiya hazırlamağa, iqtisadiyyatın müxtəlif sferalarında maliyyə sabitliyini təmin etməyə imkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”. 2016-cı il 6 dekabr.
2. Sadıqov M.M. Maliyyə potensialı: formalaşma və aqrar sahənin prioritetliyi, Bakı, 2009, 294 s.
3. Кузнецова В.В. Политика финансовой стабильности: международный опыт. Монография. М.:КУРС, НИЦ ИНФРА-М, 2016. - 224 с.
4. Николаевская О.А. Реализация инвестиционно-финансового потенциала предприятия // Финансы и кредит. №30(558). 2013.с.80-85.
5. Калачева А.Г. Оценка финансового потенциала и финансовых рисков предприятия при анализе его инвестиционной привлекательности // Молодой ученый. 2015. № 20 (100). С. 237-241.
6. www.stat.gov.az

Тарана Видади гызы Исмаилова
Докторант АГАУ
terane-memmedova-92@mail.ru

Финансирование оценки финансового потенциала важность в обеспечении стабильности

Резюме

Цель исследования - Целью исследования является изучение правильной оценки финансового потенциала, эффективного использования финансового потенциала, как внутри предприятия, так и внутри страны, а также целенаправленная оценка финансового потенциала в обеспечении финансовой устойчивости.

Методология исследования - Для более глубокого и эффективного изучения темы при написании исследовательской работы использовались общий подход, анализ, сравнение и статистические исследования, а также графические методы.

Актуальность исследования. Сравнительный анализ как теоретических, так и прикладных данных, приведенных в исследовании источников, графиков, графиков и лет можно рассматривать как ключевой инструмент достижения экономической стабильности в результате точной оценки и эффективного использования финансового потенциала.

Результаты исследования. В целях обеспечения финансовой устойчивости крайне важны оценка финансовых возможностей и всесторонний анализ деятельности хозяйствующих субъектов при своевременном выявлении проблем, их устранении и планировании деятельности в различных условиях.

Оригинальность и научная новизна исследования - Наряду с анализом темы исследования, а также оценкой финансового потенциала в результате детального исследования были отмечены богатые статистические данные последних лет.

Ключевые слова: *финансовый потенциал, финансовая устойчивость, оценка, инвестиции, эффективность.*

Terane Vidadi İsmayilova

Doctoral student of Azerbaijan State Agrarian University

terane-memmedova-92@mail.ru

The importance of assessing financial capacity to ensure finance stability

Summary

The purpose of research – The main purpose of the research is to study the correct assessment of financial potential, both within the enterprise and within the country, the effective use of financial potential, as well as the purposeful assessment of financial potential in ensuring financial stability.

Research methodology - General approach, analysis, comparison and statistical research and graphical methods were used to study the topic more deeply and effectively in the writing of the research work.

Importance of the research - Comparative analysis of both theoretical and applied authorities, graphs, schedules and years given in the study can be considered as a key tool for achieving economic stability as a result of accurate assessment and effective use of financial potential.

Results of the research - In order to ensure financial stability, the assessment of financial capacity and a comprehensive analysis of the activities of economic entities are extremely important in the timely detection of problems, their elimination and planning activities in different conditions.

Originality and scientific novelty of the research - Along with the analysis of the research topic, as well as the assessment of the financial potential as a result of detailed research, rich statistical data of recent years were noted.

Key words: *financial potential, financial stability, valuation, investment, efficiency.*